

Unlocking Agritourism Potential: Transformative Opportunities in Nong Kung Si Community

Benjawan Naiyanit¹ Dararat Khampusaen^{2*} and Thanya Chanprasopchai³

¹ Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand

³ Faculty of Technology, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: darkha@kku.ac.th

ABSTRACT

This research aims to study the potential and opportunities for developing agricultural tourism in Nong Kung Sri community. This descriptive research is based on data collected from five sub-projects under the research project on the integration of co-creative agricultural tourism route design with farmers. Data was analyzed using document analysis and the CIPP Model (Context, Input, Process, Product) for project evaluation. The result of the study found that the Nong Kung Si community possesses agritourism development potential across five dimensions: (1) attractions, including the scenic views along the Lam Pao Dam, diverse local products, and the agricultural and fishing lifestyles; (2) accessibility to tourist sites, which faces challenges regarding routes and transportation services; (3) facilities such as restrooms, signage, and relaxation areas; (4) tourism activities, which are currently limited, including hydroponic vegetable farming, oyster mushroom cultivation, and fish processing; and (5) accommodation services, which are inadequate. A CIPP framework was applied to evaluate the agritourism components and potential in Nong Kung Si. This finally leads to recommendations for developing agritourism opportunities, including adventure tourism, sports tourism, long-stay tourism, and health-oriented tourism.

Keywords: Agritourism, Tourism Potential, Agritourism Development Opportunities

ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี

เบญจวรรณ นัยนิตย์¹ คารารัตน์ คำภูแสน^{2*} และ ธัญญา จันทร์ประสพชัย³

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

³ คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: darkha@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา จากข้อมูลที่ได้รับจากโครงการย่อย 5 โครงการ ภายใต้โครงการวิจัยการบูรณาการการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมโดยเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้การประเมินโครงการแบบ CIPP Model (บริบท ข้อมูลนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหนองกงศรีมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจ การมีทัศนียภาพริมเขื่อนลำปาว ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตเกษตรกรและประมง 2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีอุปสรรคด้านเส้นทางและบริการขนส่ง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ป้ายบอกทาง และพื้นที่พักผ่อน 4) กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ยังไม่หลากหลาย เช่น ปลูกผัก ไฮโดรโปนิคส์ เพาะเห็ดนางรม และการแปรรูปปลา และ 5) การบริการที่พัก ที่ยังขาดแคลน เมื่อประเมินโครงการผ่านกรอบ CIPP Model ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนหนองกงศรี นำมาสู่ข้อเสนอโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนหนองกงศรี ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวระยะยาว และการท่องเที่ยวสายรักษ์สุขภาพ

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, ศักยภาพการท่องเที่ยว, โอกาสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

© 2025 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรถือเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากการผสมผสานระหว่างภาคเกษตรและการท่องเที่ยว ซึ่งมีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมความเข้าใจในวิถีชีวิตเกษตรกรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (วรวิฑูรย์ รักดีบุรุษ, 2563; สราลี กิตติยากร, 2563) พื้นที่ชุมชนหนองกงศรี ตั้งอยู่ริมเขื่อนลำปาวในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเกษตรและการประมง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน การมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รวมถึงผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่มีคุณภาพสูง เช่น มะม่วงมหาชนก พุเรียน อินทผาลัม และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลา การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหนองกงศรี จึงไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังเป็นโอกาสในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้าน รวมถึงส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่

จากความโดดเด่นของทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี ส่งผลให้เกิดการดำเนินโครงการบูรณาการการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมจากเกษตรกร ในปี 2567 โครงการนี้เป็นผลมาจากความร่วมมือระหว่างนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น หน่วยงานภาคการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เกษตรกร และประชาชนในพื้นที่ ร่วมกันพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนหนองกงศรีขึ้นมา ผ่านแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น แหล่งเรียนรู้การปลูกผักไฮโดรโปนิคส์จากบ้านผักดี แหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรในโรงเรียนจินดาสินธวานนท์ แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน แหล่งเรียนรู้ประสบการณ์จากสวนผลไม้ต่าง ๆ และแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมเขื่อนลำปาว ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสประสบการณ์ตรงจากการทำเกษตรและการประมงในพื้นที่ได้

(วรวิฑูรย์ ภักดีบุรุษ, 2563; วิรัตน์ ทองแก้ว, กมลทิพย์ จันทร์หอม, นิภา ลายไทย, รัชมิธรรม หมายประสงค์พุฒิ, อรรพรรณ ภูจอมเงิน, จารุมนต์ เกิดพิพัฒน์ และนรินทร์พัชร พรหมฤทธิ์, 2566)

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมา พื้นที่กลับยังไม่ได้มีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม ดังจะเห็นได้จากข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดในปี พ.ศ. 2565 ซึ่งมีมูลค่ารวม 65,764 ล้านบาท (สำนักงานสถิติ จังหวัดกาฬสินธุ์, 2567) ขณะที่รายได้จากภาคการท่องเที่ยวของจังหวัด ในปีเดียวกันอยู่ที่ 824 ล้านบาท คิดเป็นเพียง ร้อยละ 1.25 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (ศูนย์วิจัยด้านการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565) ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ยังไม่ได้มีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สูงสุด และยังสามารถที่จะพัฒนาขึ้นต่อไปได้อีกมาก นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าพื้นที่จะมีศักยภาพที่เด่นชัด แต่การพัฒนา การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรียังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่นเดียวกับการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว เชิงเกษตรในพื้นที่ท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ยังไม่สามารถสร้างการยอมรับในกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ (วรวิฑูรย์ ภักดีบุรุษ, 2563) โดยเฉพาะ ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของการท่องเที่ยวในท้องถิ่น (ศูนย์วิจัยด้านการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565)

สถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ อาทิ ความไม่สะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (จิรนนท์ เขมรินทร์, 2561; วรวิฑูรย์ ภักดีบุรุษ, 2563; Ritchie & Crouch, 2003) การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำกัด (ศิริกัญญา วิรุณราช และสมชาย ไตรศกุลวรรณ, 2562; ศศกร ฤกษ์เสถียร และสุพินดา ฤทธิจันทร์, 2565) รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยังมีความหลากหลายไม่มากนัก (Richards & Wilson, 2006; Lane & Kastenholz, 2015) และบริการที่พักที่ไม่เพียงพอ (Reid, Mair & George, 2004) งานศึกษาครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี ในการนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ซึ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary or Content Analysis) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การใช้ข้อมูลที่ได้จากโครงการย่อย 5 โครงการภายใต้โครงการวิจัยการบูรณาการการออกแบบเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมโดยเกษตรกร ซึ่งโครงการเหล่านี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนหนองกงศรี ได้แก่ โครงการบทบาทของโรงเรียนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน อำเภอหนองกงศรี โครงการการเปรียบเทียบผลผลิตและต้นทุนของการปลูกผักไฮโดรโปนิกส์แบบน้ำวน (NFT) ด้วยวิธีการ ดั้งเดิมและวิธีการสุมาร์ท โครงการการเพิ่มผลผลิตการเพาะเห็ดนางฟ้าในโรงเรือนด้วยระบบควบคุมอุณหภูมิและความชื้น สัมพัทธ์ในอากาศแบบอัตโนมัติ โครงการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอหนอง กงศรี และโครงการ JINDA YOUNG GUIDE จินดาสินธวานนท์ พาทัวร์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเอกสารครั้งนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือ ได้แก่ หนังสือ บทความ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยของโครงการย่อยทั้ง 5 โครงการ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยของโครงการย่อยทั้ง 5 โครงการ โดยมีกระบวนการคัดเลือก เอกสารที่จะนำมาใช้วิเคราะห์จะเป็นไปตามหลักการของ Scott (1990) ในการเลือกใช้เอกสารในการวิจัย ได้แก่

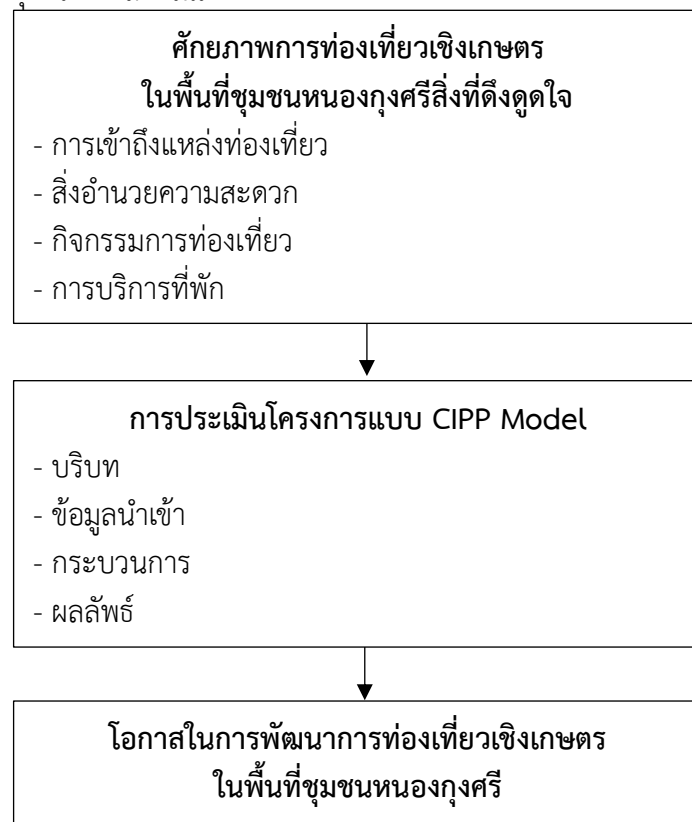
ความแท้จริง (Authenticity) ตรวจสอบว่าเอกสารหรือข้อมูลที่ใช้เป็นของแท้ ไม่มีการปลอมแปลงหรือแก้ไข ความถูกต้อง น่าเชื่อถือ (Credibility) วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของเนื้อหาที่อยู่ในเอกสารว่ามีความสมเหตุสมผลและเป็นข้อมูลที่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง การเป็นตัวแทน (Representativeness) ตรวจสอบว่าเอกสารสามารถสะท้อนภาพรวมและสภาพจริงของข้อมูลที่ศึกษาได้ครบถ้วน และความหมาย (Meaning) ตีความข้อมูลในเอกสารตามบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถนำข้อมูลไปใช้วิเคราะห์ได้อย่างมีความหมาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการเก็บรวบรวมได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อค้นหาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่หนองกุ้งศรี โดยข้อมูลจะถูกแยกเป็นหมวดหมู่ตามองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการที่พัก และนำเข้าสู่การประเมินโครงการแบบชิปโมเดลเพื่อวิเคราะห์บริบท ข้อมูลนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ ซึ่งจะช่วยให้สามารถระบุศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรีได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดของ Dickman (1996) ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการที่พัก กรอบแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในชุมชนหนองกุ้งศรี จากนั้นได้ทำการประเมินโครงการแบบ CIPP Model (Stufflebeam, 1971) เพื่อวิเคราะห์บริบท ข้อมูลนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ โดยกรอบแนวคิดนี้จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์และค้นหาโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชน หนองกุ้งศรี ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี พบว่า

1. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี

พื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี มีศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการ ที่พัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนหนองกุ้งศรีมีจุดเด่นที่สำคัญ ได้แก่ การตั้งอยู่ริมเขื่อนลำปาว ซึ่งมีทัศนียภาพที่สวยงาม ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น มะม่วงมหาชนก ผลิตภัณฑ์จากปลาน้ำจืด รวมถึง วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสประสบการณ์ตรงจากการทำเกษตรและการประมง ในพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอด

1.2 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ยังเป็นอุปสรรคสำคัญ เนื่องจากเส้นทางในบางพื้นที่ไม่สะดวกและขาดการพัฒนาที่เหมาะสม เช่น การจัดทำป้ายบอกทางและข้อมูลเส้นทางที่ชัดเจน รวมถึงการขาดบริการขนส่งสาธารณะในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นรถรับส่งหรือบริการรถเช่าในพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้การเดินทางของนักท่องเที่ยวลำบากและไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกเท่าที่ควร

1.3 สิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับนักท่องเที่ยว ยังขาดการจัดการที่เหมาะสม แม้ว่าจะมีห้องน้ำและที่จอดรถตามสถานที่ราชการหรือโรงเรียนที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ แต่ยังไม่เพียงพอสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวในปริมาณมาก นอกจากนี้ยังขาดจุดให้ข้อมูล ป้ายบอกทางที่ชัดเจน รวมถึงพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่นักท่องเที่ยวคาดหวังเมื่อเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว

1.4 กิจกรรมการท่องเที่ยว มีกิจกรรมการเกษตรเชิงเรียนรู้ เช่น การปลูกผักไฮโดรโปนิคส์ การเพาะเห็ดนางรม การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน การเรียนรู้เกี่ยวกับสวนผลไม้ (มะม่วง ทูเรียน อินทผลัม) และการแปรรูปปลา ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกับนักเรียน และเกษตรกรในพื้นที่ที่เป็นเจ้าของแปลงผลิตทางการเกษตรได้โดยตรง

1.5 การบริการที่พัก ในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรียังมีค่อนข้างจำกัด โดยนักท่องเที่ยวต้องการพักค้างแรม จะต้องเดินทางไปใช้ใช้บริการที่พักในอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าถึงธรรมชาติและสัมผัสบรรยากาศท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. การประเมินโครงการแบบ CIPP Model เพื่อค้นหาโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี

การประเมินโครงการแบบ CIPP Model ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ บริบท ข้อมูลนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ค้นหาโอกาสการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนหนองกุ้งศรี ดังนี้

2.1 บริบท อัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรีเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเนื่องจากมีภูมิศาสตร์ที่โดดเด่น โดยเฉพาะเขื่อนลำปาว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และมีความสำคัญทางเกษตรกรรมและประมง รวมถึงการมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตชุมชนริมฝั่งแม่น้ำ ทั้งยังมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น มะม่วงมหาชนก ทูเรียน อินทผลัม และผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากปลา เช่น ปลาร้า ปลาสาม ซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านี้ โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติสามารถใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจในการสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำได้ อย่างไรก็ตาม จากบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี ยังมีข้อจำกัดการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการไม่มีบริการขนส่งสาธารณะ ป้ายบอกทาง รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานในการรองรับนักท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่ตอบสนองกับตลาดที่มีการขยายตัว เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา ซึ่งยังไม่ถูกพัฒนาเต็มที่ในพื้นที่นี้

2.2 ข้อมูลนำเข้า ประการแรก ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรีมีเขื่อนลำปาว และพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นทรัพยากรหลัก ที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวได้ ประการต่อมา ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น

จะเป็นภูมิปัญญาชาวเกี่ยวกับการทำประมง การเพาะปลูกผลไม้และพืชผัก และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา สามารถนำมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวได้ และการสุดท้าย การสนับสนุนจากโรงเรียนและชุมชน การบูรณาการการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมโดยเกษตรกรได้รับมีการสนับสนุนจากโรงเรียนในพื้นที่โดยเฉพาะโรงเรียนจินดาสินธวานนท์ ที่ได้มีการพัฒนาโครงการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรร่วมกับชุมชน ในการสร้างกิจกรรมการเกษตร เช่น การสอนการปลูกผักไฮโดรโปนิคส์ การเพาะเห็ด และกิจกรรมการเกษตรอื่น ๆ ที่นักเรียน นักท่องเที่ยว และชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกันได้

2.3 กระบวนการ ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี 5 ด้าน ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการที่พัก โครงการย่อยทั้ง 5 โครงการได้รับการสนับสนุนจากชุมชนและนักวิจัยในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม

2.4 ผลลัพธ์ จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนหนองกุ้งศรี นำมาซึ่งการดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นอัตลักษณ์ของพื้นที่และประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้จากชุมชน ทำให้มีการดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่สนใจในการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และเกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน โรงเรียน และเกษตรกร ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

3. โอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี

จากการประเมินโครงการแบบ CIPP Model นำมาสู่ข้อเสนอโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี ดังนี้

การพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงแคมป์ ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสวยงามและเหมาะสมสำหรับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงแคมป์ ไม่ว่าจะเป็นบริเวณริมเขื่อนลำปาว หรือพื้นที่สวนผลไม้ของเกษตรกรในชุมชน มาสู่การพัฒนาพื้นที่ ด้วยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการพักผ่อนกลางแจ้ง เช่น จุดตั้งแคมป์ ห้องน้ำ และที่พักชั่วคราว รวมถึงการจัดกิจกรรมรอบแคมป์ ไม่ว่าจะเป็นการเก็บเกี่ยวผลผลิตในสวน การทำอาหารจากวัตถุดิบท้องถิ่น และการชมดาวในยามค่ำคืน จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์ทางธรรมชาติ การพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงแคมป์ นอกจากจะสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนจากการให้บริการ ด้านที่พัก และการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรในพื้นที่แล้ว ยังช่วยเพิ่มช่วงเวลาการเข้าพักของนักท่องเที่ยวให้มีความต่อเนื่องตลอดทั้งปีได้อีกด้วย

การท่องเที่ยวเชิงกีฬาด้วยการปั่นจักรยาน ชุมชนหนองกุ้งศรีมีเส้นทางท่องเที่ยวที่สวยงามซึ่งสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางจักรยานได้ โดยเน้นเส้นทางรอบเขื่อนลำปาวที่มีทิวทัศน์งดงาม หรือผ่านสวนผลไม้และแปลงเกษตรของชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงกีฬา กำลังได้รับความนิยมจากกลุ่มนักท่องเที่ยวสายรักสุขภาพและผู้ชื่นชอบการออกกำลังกาย นอกจากนี้ ควรจัดตั้งจุดพักและจุดบริการสำหรับนักปั่นจักรยาน เช่น ที่พักริมทาง ร้านอาหารหรือจุดจำหน่ายของฝากที่ทำจากผลผลิตท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความสะดวกและดึงดูดให้การปั่นจักรยานเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การกระตุ้นให้มีการท่องเที่ยวระยะยาวผ่านการเรียนรู้วิถีชาวประมง เขื่อนลำปาวเป็นแหล่งประมงน้ำจืด ที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้วิถีชีวิตชาวประมงในเขื่อนลำปาวเป็นโอกาสที่ดีในการกระตุ้นการท่องเที่ยวระยะยาว โดยการส่งเสริมให้มีบริการการโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวได้มาพักอยู่ในชุมชนเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตประมง นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกระบวนการจับปลา การเลี้ยงปลาในกระชัง การแปรรูปปลา รวมถึงการเรียนรู้การทำอาหารจากผลิตภัณฑ์ปลาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้วิถีชีวิตประมงจะช่วยให้ นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ลึกซึ้งและมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นในระยะยาว

การท่องเที่ยวสายรักสุขภาพผ่านการบริโภคอาหารปลอดภัย การส่งเสริมการท่องเที่ยวสายรักสุขภาพในชุมชนหนองกุ้งศรีสามารถทำได้โดยการเน้นไปที่การบริโภคอาหารปลอดภัยจากผักปลอดสารพิษและปลาน้ำจืดจาก เขื่อนลำปาว จากการสนับสนุนการทำเกษตรแบบออร์แกนิก และการประมงที่ยั่งยืน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวว่าในการได้รับประทานอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อสุขภาพ การมีกิจกรรมสอนการทำอาหารสุขภาพจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น สลัดผักจากแปลงไฮโดรโปนิคส์ เห็ดนางรมย่าง และปลาน้ำจืดที่จับสดจากเขื่อน การท่องเที่ยว เชิงสุขภาพนี้จะสามารถ

ดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่รักสุขภาพและสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดสารพิษและอาหารท้องถิ่น

อภิปรายผล

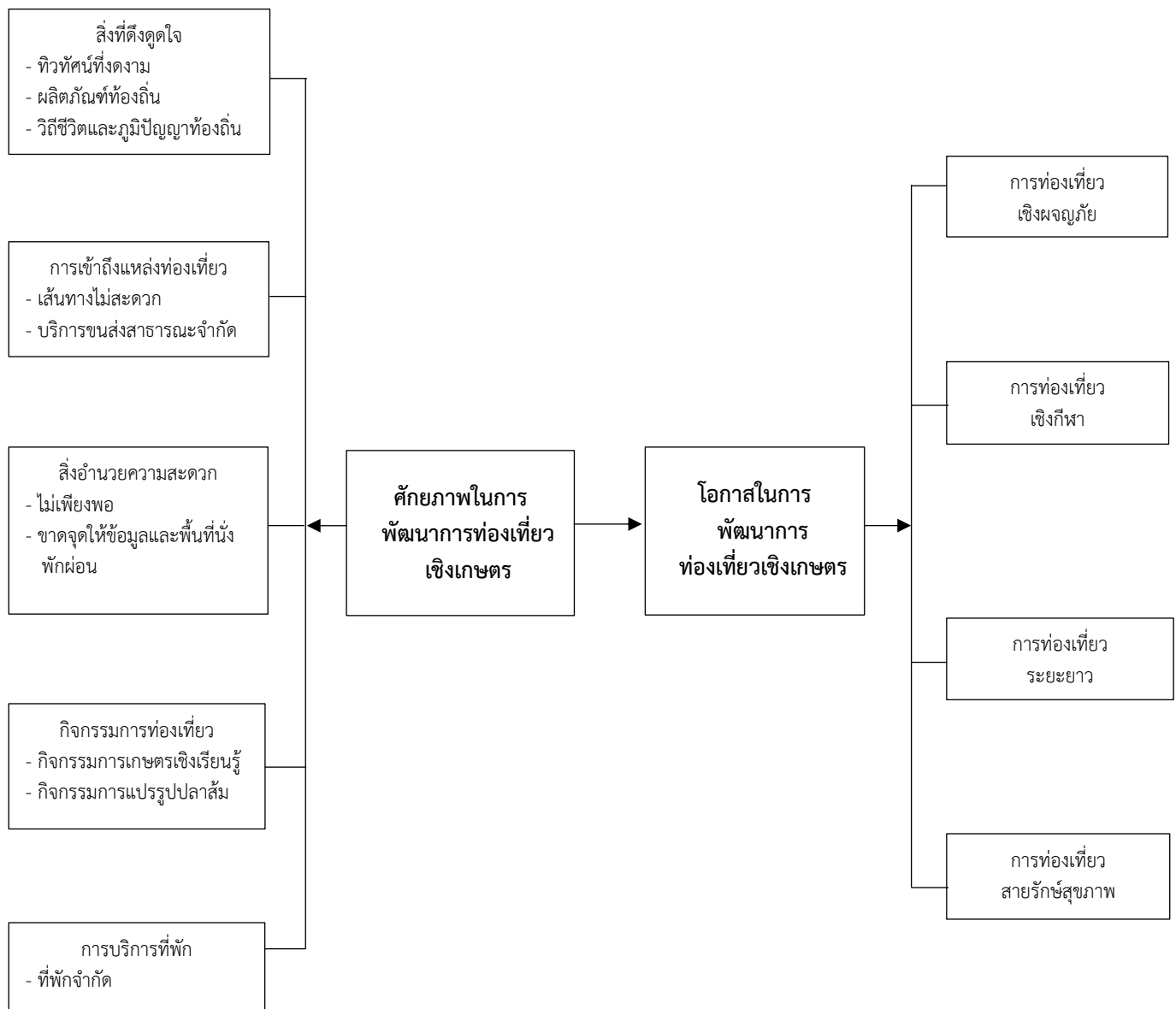
พื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรีมีศักยภาพโดดเด่นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เนื่องจากมีปัจจัยเอื้ออำนวยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ที่ตั้งริมเขื่อนลำปาว ซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสบรรยากาศทางธรรมชาติ ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์เกษตรในพื้นที่ วิถีชีวิตของผู้นในท้องถิ่นที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับนักเรียนและเกษตรกรในพื้นที่ที่เป็นเจ้าของแปลงผลิต ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้พื้นที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีความน่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (วรวิทย์ รักดีบุรุษ, 2563; วิรัตน์ ทองแก้ว, กมลทิพย์ จันทร์หอม, นิภา ลายไทย, รัชมิธรรม หมายประสงค์พุด, อรวรรณ ภูจอมเงิน, จารุมนต์ เกิดพิพัฒน์ และนรินทร์พัท พรหมฤทธิ์, 2566) ดังแนวคิดของ Lane & Kastenholtz (2015) ที่ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคเกษตรกรรมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นผ่านการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ขณะเดียวกันศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรีเอง ก็มีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่สะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เพียงพอ และขาดบริการที่พักที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์เป็นจุดแข็งในการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และแตกต่าง โดยเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่จำเป็นการใช้ความไม่สะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมาสร้างเป็นโอกาสในการพัฒนาเป็นจุดเด่นในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย หรือการท่องเที่ยวแบบตั้งแคมป์ โดยเน้นการผจญภัย และการเดินทางผ่านเส้นทางธรรมชาติ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการผจญภัยและการสำรวจธรรมชาติจะมองว่าการเดินทางที่ไม่สะดวกเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่ท้าทายและน่าจดจำ การปรับปรุงเส้นทางเดินเท้า หรือเส้นทางจักรยาน เพื่อให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้จะช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับพื้นที่ (Ritchie & Crouch, 2003)

การใช้ข้อจำกัดการบริการที่พัก มาสร้างโอกาส ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยการจัดที่พักแบบตั้งแคมป์ริมเขื่อนลำปาว หรือการท่องเที่ยวระยะยาวเพื่อเรียนรู้วิถีชาวประมง ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสธรรมชาติ และบรรยากาศของชุมชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นสร้างประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวไม่สามารถหาได้จากที่อื่น (Reid, Mair & George, 2004) รวมไปถึง การนำความเรียบง่าย และวิถีชีวิตท้องถิ่น จากข้อจำกัดของสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่มาใช้ในการนำเสนอความเรียบง่ายและวิถีชีวิตท้องถิ่นเพื่อสร้างเป็นจุดเด่น จากกิจกรรมเกษตรกรรมแบบพื้นบ้าน เช่น การทำไร่ การทำประมง หรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (Richards & Wilson, 2006; Lane & Kastenholtz, 2015) และการบริโภคอาหารปลอดภัยจากผลผลิตในท้องถิ่น โดยไม่ได้มองว่าข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากศักยภาพในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เป็นอุปสรรคเพียงด้านเดียว (จิรนนท์ เข็มขันธ, 2561; ศิริธัญญา วิรุณราช และสมชาย ไตศกุลวรรณ, 2562; ศศกร กฤษณะเสถียร และสุพินดา ฤทธิจันทร์, 2565) แต่กลับนำข้อจำกัดมาสร้างเป็นโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี

องค์ความรู้ใหม่

การนำข้อจำกัดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรีมาใช้เป็นจุดแข็ง ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวระยะยาว และการท่องเที่ยวสายรักษ์สุขภาพ เป็นทางออกที่สร้างโอกาสในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสประสบการณ์ที่แท้จริง ด้วยการเน้นความเป็นธรรมชาติและวิถีชีวิตท้องถิ่นของชุมชนให้กลายเป็นจุดหมายปลายทางที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกุ้งศรี

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนหนองกุ้งศรีมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านสิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการที่พัก แม้ว่าจะมีข้อจำกัดเรื่องการขนส่งและโครงสร้างพื้นฐาน การประเมินโครงการแบบ CIPP Model ชี้ให้เห็นถึงโอกาสในการพัฒนา เช่น การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ด้วยการตั้งแคมป์รอบเขื่อนลำปาว การท่องเที่ยวเชิงกีฬาด้วยการปั่นจักรยานในเส้นทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวระยะยาวผ่านการเรียนรู้วิถีชาวประมง และการท่องเที่ยวสายสุขภาพผ่านอาหารปลอดภัย ทั้งนี้ การพัฒนาเหล่านี้จะช่วยเพิ่มรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากผลการวิจัย พบว่าชุมชนหนองกุ้งศรีมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงเกษตรเป็นจุดดึงดูดหลัก อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการให้บริการที่พัก ซึ่งส่งผลต่อศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด หน่วยงานภาครัฐควรดำเนินนโยบายการพัฒนาแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยง (Tourism Route Mapping) ที่เชื่อมต่อ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนหนองกงศรีกับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอื่น ๆ ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และส่งเสริมการใช้ระบบ นำทางอัจฉริยะ (Smart Tourism Guide) ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

1.2 จากการผลการวิจัย พบว่า ในการสร้างโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี เป็นการนำข้อจำกัดที่เกิดขึ้นมาสร้างเป็นโอกาสในการท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดในบางประการโดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นสภาพถนน ป้ายบอกเส้นทางหรือป้ายบอกข้อมูลการท่องเที่ยว จุดพักผ่อน และห้องน้ำ ก็ยังคงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี จะต้องได้รับการพัฒนา ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จึงควรมีนโยบายในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานให้แก่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนหนองกงศรี

1.3 จากผลการวิจัย พบว่า การสร้างโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี มุ่งนำเสนอความเรียบง่ายและวิถีชีวิตท้องถิ่นมาสร้างเป็นจุดเด่น เพื่อลดข้อจำกัดของสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ดังนั้น การที่ความเรียบง่ายของวิถีชีวิตและความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติจะได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ชุมชนผ่านช่องทางออนไลน์และโซเชียลมีเดีย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มองหาประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงเกษตรและสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีนโยบายเพื่อสนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในชุมชนหนองกงศรีในหลากหลายช่องทางเพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งเน้นเพียงการศึกษาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวในเชิงลึก เช่น กลุ่มที่สนใจท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวระยะยาว และการท่องเที่ยวสายรักษ์สุขภาพ เพื่อพัฒนากิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การวิจัยครั้งนี้ มุ่งสร้างโอกาสในการพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนหนองกงศรี ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทั้งในทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิรนนท์ เจริญพันธ์. (2561). มุมมองของการพัฒนาภาคการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย. *วารสารเกษตรพระจอมเกล้า*, 36,(2), 162-167.
- วรุฒิ ภัคดิบุรุษ. (2563). ปัญหาและศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนของบ้านดอนซาก ตำบลห้วยสูง อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท. *วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 3(1), 40-67.
- วิรัตน์ ทองแก้ว, กมลทิพย์ จันทร์หอม, นิภา ลายไทย, รัชมิธรรม หมายประสงค์พุดิ, อรวรรณ ภูจอมเงิน, จารุมนต์ เกิดพิพัฒน์ และ นรินทร์พัชร พรหมฤทธิ์. (2566). รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของศูนย์เรียนรู้วิถีพอเพียง บ้านวังหิน ตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน*, 5(2), 25-42.
- ศศกร ฤกษ์เสถียร และ สุพินดา ฤทธิจันทร์. (2565). รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีส่วนร่วมของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 8(2), 1-19.

- ศิริยุญา วิรุณราช และ สมชาย โตสุกุลวรรณ. (2562). การพัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พื้นที่จังหวัดระยอง. *วารสารการเมือง การบริหารและกฎหมาย*, 11(2), 335-355.
- ศูนย์วิจัยด้านการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). *สถิติท่องเที่ยวในประเทศไทย (รายจังหวัด)*. สืบค้นจาก <https://intelligencecenter.tat.or.th/articles/11859>.
- สราลี กิตติยากร. (2563). *แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยวผ่านโครงการท่องเที่ยวชุมชน OTOP นวัตกรรม บำบัดน้ำเสีย อำเภอนายูง จังหวัดอุดรธานี*. (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต).
- สำนักงานสถิติจังหวัดกาฬสินธุ์. (2567). *รายงานวิเคราะห์สถานการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดกาฬสินธุ์ 2567*. กาฬสินธุ์: สำนักงานสถิติจังหวัดกาฬสินธุ์.
- Dickman, S. (1996). *Tourism: An introductory text*. (2nd ed.). Sydney, Australia: Hodder Education.
- Lane, B., & Kastenholz, E. (2015). Rural tourism: The evolution of practice and research approaches – towards a new generation concept?. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8-9), 1133-1156.
- Reid, D. G., Mair, H., & George, W. (2004). Community tourism planning: A self-assessment instrument. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 623-639.
- Richards, G., & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture?. *Tourism Management*, 27(6), 1209-1223.
- Ritchie, J. R., & Crouch, G. I. (2003). *The competitive destination: A sustainable tourism perspective*. Wallingford: CABI.
- Scott, J. (1990). *A Matter of Record: Documentary Sources in Social Research*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Stufflebeam, D. L. (1971). The Relevance of the CIPP Evaluation Model for Educational Accountability. *Journal of Research and Development in Education*, 5(1), 19-25.